

KÜRESEL KRİZİ SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE'DE İŞSİZLİĞİ AZALTMAYA YÖNELİK MALİYE POLİTİKASI ÖNLEMLERİ

Fiscal Policy Towards Reducing Unemployment in Turkey After The 2008 Global Crisis

Arş.Gör. Gamze ÇİMEN

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü Tokat/TÜRKİYE

Çimen.G. (2017). "Küresel Krizi Sonrası Dönemde Türkiye'de İşsizliği Azaltmaya Yönelik Maliye Politikası Önlemleri", Vol:3, Issue:15; pp:208-223 (ISSN:2149-8598)

ARTICLE INFO

Article History

Makale Geliş Tarihi

Article Arrival Date

21/08/2017

Makale Yayın Kabul Tarihi

The Published Rel. Date

12/09/2017

Anahtar Kelimeler

2008 Küresel Krizi, İşsizlik,
Maliye Politikaları, Türkiye

Keywords

2008 Global Crisis,
Unemployment, Fiscal
Policies, Turkey

ÖZ

21.yüzyılda küreselleşmenin etkisiyle birlikte ülkeler arası ulaşım, haberleşme, ticaret ve sosyo-kültürel ilişkilerin artması, mevcut ülkelerin ekonomilerini de etkilemektedir. Herhangi bir ülkede yaşanan ekonomik kriz, çok kısa bir zaman diliminde diğer bir ülkede daha büyük çapta ekonomik krizlerin meydana gelmesine neden olabilmektedir. Bu doğrultuda birçok tedbir alınsa da krizlerin yaşandığı bölge veya ülkelerin ekonomik yapılarının gücüne göre, geride farklı boyutlarda hasar oluşmaktadır. İşte bu tür krizlerden biri de 2008 küresel ekonomik krizidir. 2007 yılında ABD'nin ilk olarak finans alanında hissedilen, 2008 yılına gelindiğinde ise patlak veren kriz, dünya ülkelerinin birçoğuna yayılarak küresel bir boyut kazanmış olup, yoksulluk ve işsizliğin artması gibi sorunlara yol açmıştır.

Yaşanan kriz sonrasında birçok ülkede talepteki azalıştan kaynaklanan olumsuz etkiler, Türkiye'de reel kesimin daralmasına neden olmuştur. Böylece tüm dünya ülkelerinin genelinde etkisini hissettiren krizin Türkiye'ye en önemli etkilerinden biri de reel sektör alanında olmuştur. Bu çalışmada, 2007 yılının ortalarına doğru meydana gelen ve etkisini 2008'de göstermeye başlayan küresel krizin Türkiye'de işsizlik üzerindeki etkileri ve işsizliği azaltmaya yönelik uygulamaya koyulan maliye politikaları tedbirleri incelenmektedir.

ABSTRACT

With the impact of globalization in the 21st century, the increase of transportation, communication, trade and socio-cultural relations among the countries also affects the economies of the present countries. The economic crisis in any country can cause a bigger economic crisis in another country in a very short period of time. Although a number of measures are taken in this direction, there are damages in different dimensions depending on the power of the economic structures of the region or countries where crises have been experienced. One such crisis is the 2008 global economic crisis. In 2007, the United States first felt in the field of finance, the crisis that broke out in 2008 has gained a global dimension by spreading to most of the countries of the world and has caused problems such as poverty and increasing unemployment.

The adverse effects resulting from the decrease in demand in many countries after the ongoing crisis have caused the contraction of the real sector in Turkey. Thus, one of the most significant impacts of the crisis on Turkey, which felt the influence of the whole countries of the world, was in the field of real sector. In this study, the global crisis, which started in the middle of 2007 and started to show its effect in 2008 the effects on unemployment in Turkey and the fiscal policy measures put into practice to reduce unemployment have been examined.

1. GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte uluslararası alanda faaliyet gösteren büyük şirketlerin yüksek oranlarda kar elde etmek istemeleri çerçevesinde, ekonomide serbestleşme politikalarının hız kazanması tüm ülkeleri etkisi altına almıştır. Transfer fiyatlandırması yoluyla şirketler üretimlerini, en yüksek karı sağlayan ülke ve bölgelere taşımışlardır. Her ülke mevcut sermayeyi kendi ülkesine çekmek amacıyla haberleşme, bilişim ve teknoloji gibi alanlarda yaşanan gelişmelerin de etkisiyle rekabet ortamı oluşturmuştur. Bu gelişmeler sermaye ve iş gücüne uluslararası bir boyut kazandırmıştır. Böylelikle bölge ve ülkeler arasında mal ve hizmetlerin dolaşımı kolaylaşmış ve hız kazanmıştır (Demir, 2009: 32-33). Bu doğrultuda ekonomik açıdan ülkelerde yaşanan krizlerin de niteliği değişmiş, ülke bazında veya bölgesel olan etkileri kısa sürede ve kolay bir şekilde diğer ülkeleri de saracak duruma gelmiştir. Özellikle finans alanında meydana gelen krizler, bir ülkeden diğerine; para dolaşımı, menkul kıymetlerdeki arbitrajlar, para otoritesinde ortak hareketler, emtia fiyatları ya da psikolojik etkiler yoluyla kolayca bulaşabilmiştir (Kindleberger ve Aliber, 2005: 126). Bazı yorumcular esnek para politikalarının finansal dengesizliklere neden olduğunu, denetim ve düzenleme politikalarındaki aksaklıkların finansal dengesizlikleri kontrolsüz bıraktığını ifade etmişlerdir (Merrouche ve Nier,

2010: 9). Krizin hızlı bir şekilde yayılması, “Amerika’nın hapsirması Kanada’da grip yaşanmasına” neden olmaktadır şeklinde ifade edilmiştir. Bu şaşırtıcı bir durum değildir. Çünkü Kanada üretiminin büyük bir kısmını güneyde komşusu olan Amerika’da yapmaktadır (Krugman, 2009: 93). Bu ifadenin en güzel örneğini 1980’li yıllardan sonra yaşanan krizlerden küresel boyutta gerçekleşmesi yönüyle ayrılan 2008 küresel ekonomik krizi oluşturmaktadır.

Subprime mortgage kredileri ile ortaya çıkan kredi krizinin diğer kredi türlerine de sıçramasıyla, mortgage piyasasının tamamını etkilenmiştir. Konut fiyatlarında meydana gelen balon artışlar konut piyasasında asimetrik bilginin yaşanmasına neden olmuş, krediyi kullananlar yanlış yönlendirilmiş ve konut satın almanın bir yatırım aracı olmasına yönelik algı oluşmuştur (DiMartino ve Duca, 2007: 1-3). Subprime krediler sorunsal ilk olarak 2001 yılında yaşanan ekonomik durgunluktan çok kısa bir süre önce ortaya çıkmış, 2002-2005 yılları arasında işsizlik oranlarının azalması ve diğer iyileşmelerle birlikte ekonomi yeniden canlanmış böylelikle subprime kredilerinde yaşanan problemler ortadan kalkmıştır (DiMartino ve Duca, 2007: 4). Bu dönemde evlerin fiyatları % 39.3 oranında, satın alınan ev fiyatları da ortalama % 42.3 oranında artmıştır (Hemmelgarn ve Nicodeme, 2010: 5). Ancak 2005 yazında artan mortgage faiz oranları, konut piyasasında ortaya çıkan bozulmaların ilk belirtisi olmuştur. Bununla birlikte, 2006 yılının son dönemlerinde konut piyasasında tekrar canlanmalar görülse de yüksek riskli ve yeni mortgage ürünleri ile kredi kalitesinde görülen düşüşler mortgage kredi ölçülerinin daha da rijit hale gelmesine neden olmuştur (DiMartino ve Duca, 2007: 4). Bunun sonucunda, 2007 yılının ilk çeyreğinde, konut ipoteklerinin haczedilme oranlarındaki artışla, konut piyasasında yeniden sorunlar yaşanmaya başlamış (DiMartino ve Duca, 2007: 5), piyasada dengelerin bozulmasıyla verilen kredilerin karşılığı, teminat olarak gösterilen (BDDK Çalışma Tebliği, 2008: 4-5), konutların fiyatlarındaki artışlar tersine dönmüş ve konut fiyatlarında hızlı düşüşler yaşanmıştır (Sanders, 2008: 254). 2007 yılında konut fiyatlarındaki baloncuk patladığı zaman, finansal sistemde çürümeler ortaya çıkmıştır. Konut fiyatlarındaki düşüşle birlikte mortgage kredisi, birçok subprime borçlusunun sahip olduğu evin değerini aşmış duruma gelmiş dolayısıyla da mortgage kredisinin ödenmeme olasılığı artmaya başlamıştır. Subprime mortgage kredilerinin ödenmeme riskinin artması (ipoteklerin temerrüde düşmesi) daha sonra yapısal kredi üretimi üzerinde bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Teminatlı borç yükümlülükleri (CDO) ve yapısal yatırım araçlarının (SIV) değeri düştüğünde bankaların ve finansal şirketlerin bilançolarındaki dengenin bozulmasıyla ekonomide yatırım, harcama ve borç verme oranlarında düşüşler yaşanmıştır (Mishkin, 2009: 5-6).

Genel olarak dünya ekonomisinde 2000’li yıllardan 2007 yılının ortalarına kadarki olan süreçte, ekonomik büyüme, risk iştahı ve global likidite bolluğu yüksek oranlarda seyretmiş, bu istikrar ve likidite bolluğu, Amerika Birleşik Devletleri konut piyasasındaki olumsuz gelişmelerle birlikte bozulmaya başlamıştır (Maliye Bakanlığı Yıllık Ekonomik Raporu, 2009: 209). Finansal piyasaları da olumsuz etkileyen, 9-10 Ağustosta para piyasalarında faiz oranlarına dayalı yükseldiğinden daha da derinleşen kriz (Taylor, 2009: 13), hızla yayılarak büyük ekonomik ve mali sorunlara yol açmış; ekonomiler küçülmeye başlamış, işsizlik artmış, ülkeler resesyondan korunmak için çeşitli politika arayışlarına girmiştir (Tokatlıoğlu ve diğerleri, 2010: 234). Bu durum, dikkatlerin mali dengeden ekonominin içinde bulunduğu derin durgunluğa çevrilmesine neden olmuştur. Ekonomik faaliyetlerdeki daralmaya; morgate kredisi yapısındaki bozulmalar, gayrimenkul değerlerinde görülen düşüşler, kredi likitidesinde meydana gelen daralmalar, tüketicilerde oluşan güvensizlikler ile geniş çaplı ve süratle yaşanan iş kayıpları da eşlik etmiştir (Auerbach ve Gale, 2009: 1). Lehman Brothers’ın 1 iflas etmesi büyük yatırımcıların fonlarını tehlikeye düşürmüş, mali piyasalarda yaşanan panik iş kredilerinin de olumsuz etkilenmesine sebebiyet vermiştir (Wade, 2008: 7-8). Dolayısıyla küresel kriz, dünya ülkelerinde mevcut ekonomik göstergelerde olduğu gibi, işsizlik oranlarında da olumsuz bir tablo yaratmıştır. Özellikle kriz sürecinde sıkı kredi koşulları, gelir ve talep düşüklüğü, atıl kapasitenin artması gibi durumlarla karşı karşıya kalan gelişmiş ülkelerde işsizlik artmaya devam etmiş (Maliye Bakanlığı Yıllık Ekonomik Raporu, 2009: 217), genel olarak ülkelerin ekonomik ve sosyal koşullarına göre farklılık göstermekle birlikte birçok ülkenin kaçınılmaz sorunlarından biri haline gelmiştir (Ünsal, 2000: 14). İşsizlik Türkiye’de de tahrip edici sonuçlara yol açmış, sosyal ve ekonomik hayatta olumsuz gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye yıllar itibarıyla neredeyse her dönem görülen yüksek işsizlik oranlarıyla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Eğitim politikasının belirli bir temele oturtulmaması, sermaye ve yatırım yetersizliği, nüfus artış hızının yüksek oluşu, ekonomik ve

¹ Lehman Brothers, merkezi ABD’nin New York kentinde bulunan en eski ve en büyük yatırım bankalarından biridir. Ağırlıklı olarak sabit faizli hisse senetleri ile çalışmıştır. Lehman Brothers’ın çöküşü maliye politikalarına olan yaklaşımı yeniden gündeme getirmiştir (Lerner’den aktaran, Arestiv ve Sawyer, 2010: 328).

siyasi istikrarsızlık gibi nedenler işsizlik sorununun daha da ağırlaşmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda daha önceleri yaşanan krizlerde olduğu gibi 2008 küresel ekonomik krizi de, meydana gelen daralmalara karşı ülke genelinde talebi canlandırmaya ve istihdamı artırmaya yönelik bütçe dengesini doğrudan etkileyen kamu harcamaları ve vergi üzerinde yapılan değişiklikleri içeren genişletici maliye politikaları tedbirlerini gündeme getirmiştir. Ekonomik krizin kısa bir süre içinde küresel ölçekte bir krize dönüşmesi ve dünya ülkelerinin genelinde ekonomik bunalım yaşatmasıyla birlikte öncelikle gelişmiş ülkeler üzere gelişme yolunda ilerleyen ülkeler de bir dizi mali tedbir almak zorunda kalmıştır. Buna paralel olarak alınan para politikası tedbirlerinin, krizin etkilerini azaltmada yeterli olmamasından dolayı toplam talep yetersizliği sonucu meydana gelen işsizliğe karşı mücadelede uygulanan maliye politikası tedbirleriyle fiyat istikrarı, tam istihdam ve ekonomik büyümenin sağlanması amacıyla kamu harcamaları ve vergilerde düzenlemelere gidilmiştir.

Bu çalışma 2008 küresel ekonomik krizi sonrası yaşanan işsizliğe yönelik Türkiye’de uygulanan maliye politikalarını değerlendirmek ve bu politikaların işsizlik oranlarını düşürmedeki etkisini gözlemlemek amacıyla yapılmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde işsizlik ve işsizlikle mücadele ele alınmıştır. İkinci bölümde Türkiye’de işsizlik sorunu ve nedenleri üzerinde durulmuştur. Son olarak ise genel olarak kriz sonrası uygulanan maliye politikaları anlatılarak, Türkiye’de ki maliye politikalarına yer verilmiş ve bu politikaların işsizlik üzerindeki yansımaları irdelenerek çalışma tamamlanmıştır.

2. İŞSİZLİK VE İŞSİZLİKLE MÜCADELE

İnsanlar açısından iktisadi işlemlerin temeli, doğada var olan kaynakların, mevcut üretim modellerinin kullanılarak sınırsız insan ihtiyaçlarının karşılanmasına dayanmaktadır. Bu doğrultuda yaratılış gereği insanoğlu varlığını sürdürebilmek amacıyla hem mal ve hizmet üretiminde bulunmuş hem de tüketim yapmıştır. Üretim ve tüketim fonksiyonu farklı dönemlerde farklı sosyal yapılarda farklı şekillerde gerçekleşse de kesintisiz süregelmiştir. Bu iki fonksiyon emek faktörünün faaliyete geçmesini ve faaliyete geçmediği zamanlarda işsizliğini gündeme getirmiştir (Özdemir vd.’den aktaran, Karabıyık, 2009: 100).

1950’lerden 1970’li yıllara kadar devam eden ve “altın çağ” olarak adlandırılan dönemin yerini, son zamanlarda küresel çapta hızlı bir şekilde artan ve dünya ülkelerini ciddi boyutlarda etkileyen işsizlik almış durumdadır. İşsizliğin küresel bir sorun olması kadar önemli olan bir diğer konu ise, ekonomilerde büyümelerin gerçekleşmesine rağmen, yeni iş imkanlarının yaratılamamasıdır. İşsizliğe neden olan faktörler çok farklılaşmakla birlikte, mevcut nedenler ülkelerin ekonomik ve sosyal yapılarına göre ciddi farklılıklar göstermektedir. Ancak yine de küreselleşmiş olması ve tüm ülkeleri tehdit eden bir hal alması nedeniyle işsizlik gündemin ilk sırasındaki yerini korumaktadır (Özsöz, 2012). İşsizlik, 1980’li yıllardan başlayarak günümüze kadar hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin çoğunda, iktisadi ve sosyal açıdan yaşanan sorunların başında gelmektedir. Genel olarak ülkelerin öncelikli amaçları bu sorunun en aza indirilmesi ve mümkünse ortadan kaldırılmasına yönelik şekillenmiştir. Ülkeler bu amacı elde ettiklerinde, ekonomik ve sosyal eksenli birçok sorun da kendiliğinden ortadan kalkacak veya minimum seviyeye inecektir (Ünsal, 2000: 14).

Klasik İktisat ekolünde işsizlik diye bir kavram yoktur. Çünkü klasik iktisatçılara göre mevcut işsizliği, çalışabilecek gücü ve yeterliliği bulunan ancak çalışmak istemeyen bireyler oluşturmaktadır. Onlara göre piyasada üretilen her malın talebinin olması ve üretilen her mal atıl kalmayacağından dolayı cari ücret düzeyinde çalışmak isteyen bireyler için mutlaka bir iş mutlaka vardır. Bu durum “Mahreçler Kanunu” ya da bu kanunu ortaya koyan Klasik iktisatçı Jean Baptiste Say’ın kendi ismini verdiği “Say Kanunu” nda da ifade edilmiştir. Klasikler ekonominin her zaman daima tam istihdamda dengede olduğunu, ekonomik dengede bir bozulma olduğunda yaşanan dengesizliğin ‘gizli bir el’ tarafından giderileceğini savunmuştur. Ancak 1930’lu yıllardan itibaren çeşitli krizler meydana gelmiş, üretilen mal ve hizmetler satılamamış, işsizlik çok yüksek seviyelere çıkmış vb. birçok sorunlar yaşanmıştır. İlk kez bu dönemlerde dünya işsizlik olgusuyla karşı karşıya gelmiştir. O tarihlerden itibaren işsizlikle mücadele başlamış ve günümüzde halen devam etmektedir (Karabulut, 2007: 2).

1970’lerden sonra ekonomide hissedilmeye başlanan durgunluk ve işsizlik sonrasında esnek çalışma uygulamasının kullanım alanı genişlemeye başlamıştır. Hükümetler çalışma hayatında esnekliği, işsizliği azaltmaya ve istihdamı artırmaya yönelik uygulanan bir tedbir olarak görmekteyler. Ülkeler arasında mevcut olan rekabet, esneklik uygulamasını zorunlu kılmaktadır. Firmalar da rekabet

koşullarına karşı faaliyetlerini devam ettirebilmek için verimliliklerini arttırmak ve işgücü maliyetlerini en aza düşürmek durumundadırlar. Modern çalışma biçimi olarak da adlandırılan esnek çalışma yöntemleri, işgücü talebi ve arzında dengenin sağlanmasında ve işsizlikle mücadelede önemli araçlarından biri olarak değerlendirilmektedir (Karabulut, 2007: 15). Bu doğrultuda çağrı üzerine çalışma, evde çalışma, kısmi süreli çalışma, gibi uygulamalar batı ülkelerinin çoğunda toplam istihdamın ayrılmaz bir parçasını oluşturmakta ve özellikle de ekonomide meydana gelen konjonktürel dalgalanmalarda, işsizlikte yaşanacak ani artış riskini azaltmaktadır (Altunpınar'dan aktaran Solak, 2012: 54).

Liberalizmin temel dayanaklarından biri olan “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” anlayışının işsizlikle mücadele edilmesinde iki farklı çözüm önerisi vardır. İlk öneri doğal oran teorisi olarak nitelendirilmektedir. Bu teoriye göre kamu sektörü tarafından uzun vadede işsizlik oranı dengesini etkilemek amacıyla yapılan müdahaleler istenmeyen müdahaleler olup, işsizlik oranlarındaki konjonktürel dalgalanmaları dengeye getirmek amacıyla yapılan müdahaleler ise etkin ve arzu edilebilir nitelikte olan müdahalelerdir. (Karabulut, 2007: 18).

İşsizlikle mücadelede talep yanlı politikalar, mevcut işsizlerin belirlenen bir işe yerleşmeleri ve çalışmalarını sağlamak amacıyla yeni iş alanları oluşturma çerçevesinde şekillenmiş, arz yönlü politikalar ise yeni iş yaratmak yerine ekonomide mevcut olan işlere yerleştirme yönelik uygulanmış olup işsizler ve çalışanlar arasında bir fark oluşturarak özel grupların istihdamına öncelik tanımaktadır (Kapar, 2006: 346).

Sözleşmeye dayalı politikalar ise işveren ve işçi arasında yapılan anlaşmaların özü veya şartlarının değiştirilmesiyle işsizliğin azaltılması amaçlanmaktadır. Bu tür politikalar; kar paylaşımı, yeni işe alma sübvansiyonları, gelir akımları, ücret vergilerine yönelik indirim ve ücret sübvansiyonu, çalışma paylaşımı ve erken emeklilik şeklinde gruplandırılmıştır (Karabulut, 2007: 19).

2.1. İşsizlik Kavramı

Literatür incelendiğinde işsizlik kavramına yönelik birçok tanım yer almaktadır. Genel çerçevede değerlendirildiğinde, mevcut tanımlar bazı ortak özellikleri içermekle birlikte, belli başlı şartlara dayanmaları yönüyle farklılaşabilmektedir.

Genel kabul görmüş tanımlara göre işsizlik, piyasada belirlenen ücret düzeyinde çalışma arzusu olan ve ilgili yeterliliğe sahip bireylerin iş aramasına rağmen bir iş bulamaması durumunu ifade etmektedir (Ünsal, 2000: 14).

Çeşitli uluslara yönelik yapılan çalışmalarda da işsizlik için benzer tanımların yapıldığı görülmektedir. Aynı zamanda devlet istatistiklerinde ya da akademik çalışmalara yönelik yapılan analizlerde, bir bireyin işsiz olarak kabul edilebilmesi için işinin olmaması, fiziksel olarak çalışma yeteneğinin bulunması ve iş arıyor olma koşullarını sağlaması (Vroman, 1999: 17), ayrıca kendisine iş teklifi geldiğinde bu teklifi reddetmemesi gerekmektedir. Ekonomide mevcut olan işsizlerin, işgücü sayısına oranlaması sonucunda da işsizlik oranı bulunmaktadır (Reynolds, 1950: 125). İşsizlikle birlikte işgücü piyasalarında etkili bir diğer önemli unsur olan istihdam, dar anlamda; en önemli üretim faktörlerinden emeğin kullanımı (Üstünel, 1994: 35), iktisadi bir kavram olarak ise üretim faktörlerinin tümünün gelir elde etmek amacıyla çalışması ya da çalıştırılması şeklinde tanımlanmaktadır. Bir ülkede üretilen toplam mal ve hizmet miktarı (milli gelir) ile o ülkede üretime katılabilen üretim faktörleri sayısı arasındaki ilişki aynı yönlüdür. Klasik ve neo- klasik ekole göre ekonomi kendiliğinden işleyen otomatik bir mekanizmadır. Bu mekanizmada üretim faktörlerinin tümünün kullanıldığı bir seviyede ekonomi dengeye gelecektir (Savaş, 2000: 287). Özetle, işsizlik ile istihdam bir bütünü oluşturan birbirinden ayrılmaz farklı parçalarıdır. Biri ele alındığında diğerinde değerlendirme yapılmaksızın uygulanacak politikaların analiz edilmesi ve sonuçlandırılması imkansız olacaktır. İşsizlik, uygulanan politikalar sonucunda yok edilmeye çalışılan, en azından minimum seviyeye düşürülen olumsuz taraf iken; istihdam ise en üst düzeye çıkarılmak ve ulaşılmak istenen tarafı oluşturmaktadır (Ay, 2012: 322).

2.2. İşsizliğin Nedenleri

Bilişim ve teknolojik alandaki gelişmeler, yeraltı kaynaklarının yeryüzüne farklı dağılımı, küreselleşme, işgücü yetersizliği, ülkeler arası nüfus farklılıkları, girdi maliyetlerinin artması, eğitim

sistemindeki aksaklıklar, istihdam alanlarındaki yetersizlikler, yapısal sorunlar vb. faktörler işsizliğin nedenleri arasında gösterilebilir.

2.2.1. Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyi

İşsizliğin temelinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için önemli farklar mevcuttur. İşgücü arzında fazla değişimin olmadığı Avrupa ülkeleri ile gelişmiş ülkelerdeki iş piyasalarının kurumsal özelliklerinin neden olduğu işsizlik yapısal bir sorun olarak değerlendirilmektedir. (TÜSİAD, 2004: 16). Genel olarak gelişmiş ülkelerde talep eksikliği nedeniyle meydana gelen işsizlik, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde istihdam alanlarının yetersiz olmasından kaynaklanmaktadır (Ülgener, 1991: 127). Gelişmekte olan ülkelerde, tarıma dayalı ekonomiden hizmet ve sanayi sektörüne dayalı ekonomiye geçişte oluşan farklılıklar işsizlik sorununu gündeme getirmektedir. Kırsal bölgelerden kentlere göç edilmesi ve nüfusun artması tarım dışında farklı alanlarda yüksek miktarda istihdam yaratılmasını gerektirmektedir (TÜSİAD, 2004: 16).

2.2.2. Neo-Liberal ve Konjonktürel Etkiler

Neo-Liberal düşüncenin etkisiyle sendikaların faaliyetlerindeki düşüşler ve sosyal devlet anlayışı gereği devlet müdahalesinin sınırlandırılması da işsizliği tetikleyen bir diğer unsurdur (Şenses, 2006: 165-166). İçinde bulunduğumuz dönemde işsizliğin her ülkede farklı oranlarda olması ve işsizliğe neden olan etkileri açıklamaya yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Carruth vd. (1998: 18), yaptığı çalışmada faiz oranlarından ziyade, petrol fiyatlarının yükselmesinin işsizlik oranlarının artmasında daha etkili bir unsur olduğunu tespit etmiştir. Bean vd.'nin 19 OECD ülkesine yönelik yapmış olduğu çalışmada, kurumsal yapının doğrudan işsizlik üzerinde etkisinin olmadığı ancak işsizliğin makroekonomik boyutta yaşanan krizlere karşı duyarlı ve daha kırılğan hale getirdiğini belirtmiştir. Nickell vd. göre uluslararası işsizlik oranlarında görülen farklılık, ülkelerdeki mevcut kurumsal değişkenlerden kaynaklanmaktadır. Phelps ise dünya genelindeki reel faizlerin yüksek olmasının işsizlik oranını etkilediğini, reel faizler yükseldikçe işsizlik oranlarının da artacağını ileri sürmüştür (Duruel ve Kara, 2007: 360).

2.2.3. Teknolojik Gelişmeler

Teknolojik ilerlemelerle birlikte insan gücüne olan ihtiyacın azalacağına ve istihdam oranlarının düşmesine yönelik endişeler güncel önemini korumaktadır. Uzun dönemde yapılacak yatırımlar değerlendirmeye alındığında bu endişelerin önemsiz olduğu açıktır. Ancak az gelişmiş ülkelerde teknolojideki gelişmenin beraberinde getirdiği otomasyon sistemi, kısa dönemde bazı alanlarda işçilerin bir kısmının veya tamamının iş değiştirmesi gereğini ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla insan gücü ile yapılan işin tamamının veya belirli bir aşamasının makineler tarafından yapılabilmesi insan gücüne olan ihtiyacı azaltmıştır. Otomasyon sistemine geçilmesiyle işinden ayrılmak zorunda kalan insanlara yönelik verilecek eğitim büyük önem arz etmektedir. Teknoloji ve otomasyon sisteminin mevcut olduğu ülkelerde eğitim sisteminin de yenilenmesi gerekmektedir. Belirli bir alanda mesleki yeterliliğe sahip olma ve değişen şartlara uyum sağlayabilme amacıyla iş piyasasının gereksinimine göre esnek olabilen insan yetiştirilmesi eğitim sisteminde temel amaç olmalıdır (Ertek, 2013: 319). Teknolojideki ilerlemeler işsizliğe neden olmakla birlikte istihdam yaratmanın da bir yöntemi olabilmektedir. Sağlıklı ve başarılı ekonomilerde, politikaların yerli yerinde uygulanmasıyla teknolojik nedenlerle ortaya çıkan işsizliğin, yeni oluşturulan iş sahaları ile en aza indirilebilmesinin yanı sıra yeni yaratılan işlerle farklı nedenlerden ötürü işsiz kalanların da istihdam edildiği görülmektedir (Bulut, 2011: 19). Örneğin Leonard (1987: 5-8) tarafından yapılmış bir çalışmada Amerika'da belli bir ekonomik dönemde istihdam piyasası gözlemlenmiştir. 1977-1982 yılları arasında her yıl ortalama olarak % 2.8'lik farkla bir önceki yıla göre % 13.8 oranında yeni iş imkanı sağlanırken % 11 oranında mevcut iş alanlarının kapatıldığı tespit edilmiştir. Çalışmanın yapıldığı yıllarda, Amerika'da yaşanan petrol krizi nedeniyle 1979 yılında % 5 olan işsizlik oranı, 1982'da iki katına çıkarak % 10'a ulaşmıştır. Dolayısıyla teknolojik ilerlemeler aslen ekonomik gelişme ve etkinlik için ülkeler tarafından tercih edilmektedir. Teknolojinin ne kadar işsizliğe sebep olduğu ileri sürülse de ekonomik yönetimin başarılı olduğu ekonomilerde işsizliği azaltma özelliği de mevcuttur (Bulut, 2011: 19).

3. TÜRKİYE'DE İŞSİZLİK SORUNU VE NEDENLERİ

Türkiye'de işsizlik hemen hemen her dönem karşı karşıya kalınan, özellikle kriz sonrası dönemlerde gündemi yoğun bir şekilde meşgul eden en önemli sorunlardan biridir. Hali hazırda yaşanan işsizlik

sorunu en aza indirilmeden ve çözüme kavuşturulmadan, gün geçtikçe işgücü piyasasına yeni işsiz bireylerin katılıyor olması mevcut sorunun uzun dönemde de devam edeceğinin bir göstergesidir (Gediz ve Yalçınkaya, 2000: 180). Nüfus artış hızının yüksek olması, yetersiz gelir düzeyi, bölgeler arasında gelişmişlik düzeylerinin farklı olması, iç ve dış göçler, teknolojik gelişmeler, yatırım politikalarındaki olumsuzluklar ve eğitim sistemindeki aksaklıklar işsizlik sorununun niteliğini ve önemini belirleyen başlıca nedenler arasında yer almaktadır. Sanayi sektöründe beklenen düzeye ulaşamaması, belirli ölçüler içinde tarım sektörü ağırlığının devam etmesi, genç nüfus oranının hızla artmasına karşılık, yatırımların yeterli seviyede gerçekleşmemesi gibi nedenlerden dolayı Türkiye’de işsizlik sorunu yapısal özellik taşımaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye’deki işsizliğin nedenleri dört başlık altında toplanabilir (Karabulut, 2007: 20-21);

Kırsal Alandan Kentlere Göç: Tarımda makineleşme ve tarımın ekonomideki payının azalması ile birlikte, bu sektörde istihdam edilen bireyler, yeni bir iş bulmak amacıyla kentlere yerleşmektedir. Kente göç edenlerin çoğunluğu vasıfsız nitelikte olduğundan dolayı iş bulamamaktadır.

Eğitim Sisteminin Yetersizliği / Vasıfsızlık: Bireylerin belirli alanlarda istihdam edilmesi için gerekli koşullara uygun nitelikte eğitimin verilememesi nedeniyle işgücü yaratılamaması da işsizliği arttıran nedenlerden biridir. Bazı sektörlerde yeni teknolojik imkanların kullanılmasına rağmen nitelikli insan gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak ilgili teknik bilgi ve donanımına sahip bireylerin yetiştirilememiş olması hem işveren hem de iş arayanlar için sorun olmaktadır. Ayrıca genç bireylerin yeteneklerine göre eğitim verilememesi nedeniyle, birçok genç birey, aldıkları eğitim ve hedefleri ile ilgisi olmayan işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla kısa vadede işlerinden ayrılmakta ve işsizler arasına katılmaktadırlar.

Ekonomik Kriz, Enflasyon, Büyüme /Yatırımların Yavaşlaması: Günümüzde ekonomik krizler, teknolojik gelişmeler ve küreselleşmenin etkisiyle kelebek etkisi yaratarak diğer ülke ekonomilerini de etkilemektedir. Yaşanan krizler özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülke ekonomilerini derinden sarsabilmektedir. Ekonomik kriz sonrasında, yatırımların durgunlaşması büyüme oranlarını olumsuz etkilemekte dolayısıyla işsizlik oranlarında da hızlı bir artış yaşanmaktadır. Türkiye’de 2008 yılında patlak veren ekonomik krizden sonra işsizlik, 2009 yılında %14-15’lik bir oranla Cumhuriyet tarihinin en yüksek seviyesine ulaşmıştır.

Hızlı Nüfus Artışı: Türkiye’de işsizliğe neden olan faktörlerden biri de hızlı nüfus artışıdır. Nüfus arttıkça, sosyal güvenlik harcamaları da artmakta, fonlar ağırlıklı olarak cari harcamalara yönelmekte, devlet bütçesi büyümekte ve istihdamı arttırmaya yönelik yapılacak yatırımlarda azalışlar meydana gelmektedir (Kılıçbay, 1994: 269).

Türkiye ekonomisi, yakın geçmiş dönemde ciddi boyutta mali ve ekonomik krizlerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. 1990’ların ilk döneminde körfez krizi, 1994’te mali temelli yönetim yetersizliği nedeniyle ortaya çıkan kriz, 1999 yılında yaşanan iki büyük deprem ile Rusya’nın geçirmiş olduğu krizin gecikmiş etkileri ve 2000 Kasım - 2001 Şubat finansal krizleri bunlara örnek olarak gösterilebilir. 2001 krizinden sonra ülke ekonomisi 9,5 puan daralma yaşamıştır. Takip eden dönemlerde ekonomi tekrar canlanmaya başlasa da işsizlik oranları çıktığı % 10-11 seviyesini korumuştur. 2002 yılında işsizlerin sayısı 2,5 milyona kadar yükselmiştir. 2001 ve 2003 yılları arasında istihdam oranı ve çalışan kişi sayısı azalmıştır. Bu dönemden 2008 küresel krizine kadar olan dönemde sabit fiyatlarla GSYH % 41 oranında artış göstermesine rağmen istihdamda bir artışın söz konusu olmaması ve 2001 krizinde önceki dönemde % 6-7 oranlarında olan işsizlik oranının, krizden sonra yükseldiği % 10 seviyesinde kalmasından dolayı bu süreç “istihdamsız büyüme” olarak adlandırılmıştır. Bu dönemler arasında tarım dışı istihdam ve büyüme arasındaki ilişkinin zayıfladığı gözlemlenmiştir² (Maliye Bakanlığı Araştırma Raporu, 2011: 9-10). Ancak söz konusu dönemin istihdamsız büyüme olarak adlandırılmasının doğru olmadığı düşünülmektedir (Öz, 2010: 5). Zira 2002- 2008 döneminde istihdam seviyesi 20-21 milyon seviyelerinde sabitlense de mevcut dönemde tarım dışı istihdam seviyesi 14 milyondan 16 milyon kişiye yükseldiği kaydedilmiştir. Söz konusu rakamlar yapısal dönüşümün sürdüğünü ve tarım sektöründen diğer alanlara kaymaların devam ettiğini göstermektedir. Yine Türkiye’de iş gücü piyasası ve reel sektör, 2007 yılının son aylarında beliren küresel olumsuz değişikliklerden oldukça olumsuz etkilenmiştir. 2008 yılı itibariyle ülkeler

² 1988 ile 1998 yılları arasındaki dönemde ortalama yüzde 1’lik büyümeye karşılık tarım dışı istihdamın yüzde 0.62 puan, 1998 ile 2008 yılları arasındaki dönemin ikinci yarısında ise yüzde 0.55 puan arttığı görülmüştür.

arasında sermaye akışlarının yavaşlaması ve dış talebin düşmesiyle dış ekonomik çevre kötüleşmeye başlamıştır. Dolayısıyla kredi imkanlarında ve iç talepte de durgunluk baş göstermiştir (Maliye Bakanlığı Araştırma Raporu, 2011: 10). 2008 küresel kriziyle birlikte hız kazanan bu durgunluk, yıl içinde mal ve hizmet üretimindeki hızlı daralmalar, istihdam oranlarındaki düşüşler ve işsizlikte hızlı bir artışın yaşanmasıyla reel sektör bütünüyle etkilenmiştir (Gürbüz, 2013: 101). Yaşanan küresel krizle, 2006 yılında % 9.9'a kadar gerileyen işsizlik oranları, 2008 Ağustosun itibaren tekrar yükselerek % 9.8'e, Aralıkta % 13.6'ya çıkmış ve 2009 'un ilk ayında ise % 15.5'e ulaşmıştır.

Bu dönemde Türkiye ekonomisi % 4,8 oranında küçülmüş ve işsizlik % 14'e yükselmiştir (YOİKK, 2010: 1). 2010 yılına gelindiğinde ekonomideki toparlanmalarla birlikte geçen yıla göre % 6,2'lik artış oranı ile istihdam edilenlerin sayısı 22 milyon 594 bine yükselmiştir. İşsizlik oranı ise 2,1 puan azalarak % 11,9 seviyesine gerilemiştir. Krizden sonra, özellikle sanayi sektöründeki istihdam artışıyla, erkek işsizliği de azalmıştır. Ancak, son dönemde kadınların işgücüne katılım oranlarının artması nedeniyle kadın işsizlerin sayısında bir düşüş yaşanmamıştır (Dinççağ ve Dündar, 2011: 1-2).

2000 yılında OECD ülkelerindeki mevcut orana (% 6.2) yaklaşan Türkiye'deki işsizlik oranları, kriz ve sonraki dönemlerde OECD ülkelerinde % 5.6 seviyelerinde gerçekleşen (OECD Statistical Annex, 2008: 335) oranın hemen hemen iki katına çıkarak ciddi boyutlara ulaşmıştır. 2011 yılında yayımlanmış ve Kadir Has Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Merkezi tarafından yapılmış olan Üçüncü Türkiye Siyasal ve Sosyal Eğilimler Araştırması'nda da, Türkiye'de en öncelikli sorunun işsizlik olduğu görülmüştür³. Bu sorun diğer gelişmekte olan hatta gelişmiş ülkelerde mevcut olduğu gibi Türkiye'de de güncel olarak yerini, ciddiyetini ve önemini korumaktadır (Işığışık, 2011: 133).

4. TÜRKİYE'DE İŞSİZLİKLE MÜCADELEDE ALINAN MALİYE POLİTİKASI ÖNLEMLERİ

Ekonomik gelişmenin göstergelerinden biri de ekonomide aktif işgücüne sahip bireylerin istihdam edilmesidir. İşsizlik, toplumu oluşturan bireyin emek ve gücünün değerlendirilememesine ve üretimde kaynak israfına neden olmaktadır. İşsiz olan bireylerin milli gelire katkısı olmamasına rağmen, milli gelirden pay almaları istihdam edilen bireyler üzerinde bir yük oluşturmuştur. Ayrıca işsizliğin sanayi sektörünü ve sosyal güvenlik sistemlerini de olumsuz etkilenmesi, işgücünde rekabetin oluşmasına ve çalışma şartlarının ağırlaşmasına neden olmuştur (Altan, 2004: 124). Ekonomik gelişmeyi olumsuz etkileyen bu faktörler, sorunun bireysel ve sosyal etkilerinin yanı sıra, işsizlikle mücadelede uygulanan politikaların da önemini ortaya çıkarmıştır.

2001 krizinden sonra Türk ekonomisi, mali kesimde alınan önlemler ve uygulamaya konulan ekonomi politikaları sonucunda küresel mali krize karşı daha güçlü ve dayanıklı bir yapı sergilemiştir. Ancak iç ve dış talepteki gerileme nedeniyle ekonomide üretim, ihracat ve işsizlik göstergeleri olumsuz yönde etkilenmiştir. Krizin neden olduğu belirsizliklerle risk ortamının oluşması ve kredi imkanlarının sınırlandırılmasıyla iktisadi faaliyetlerde de azalmalar meydana gelmiş (Karakurt, 2010: 186), iç ve dış talepteki daralmalar Türkiye'nin büyüme hızını yavaşlatmış ve istihdam oranının düşmesine neden olmuştur. Ayrıca ekonominin canlanmasında etkili olan imalat sanayi sektöründe üretim ve kapasite kullanımı daralmıştır. Bu olumsuz tablo karşısında Türkiye, ekonomik istikrarın yeniden sağlanması ve krizin etkilerinin en aza indirilmesi amacıyla daha önceki dönemlerde uygulamasına az rastlanan maliye politikalarını kullanmıştır. Kriz döneminde uygulamaya koyulan maliye politikası önlemleri ile piyasada oluşan risk ve belirsizliklerin ortadan kaldırılması hedeflenmiş, ayrıca özel sektör kesiminde yatırım ve hane halkı tüketim ve yatırım harcamalarının azalmasıyla ortaya çıkan talep daralmasının giderilmesi amaçlanmıştır (Karaca, 2014: 272).

Maliye politikası kavramı ilk olarak Seligman tarafından, Aldoph Wagner'in "hükümetler bütçe kaynaklarını kullanarak gelir dağılımını yeniden düzenlemelidir" şeklinde belirttiği görüşünü eleştirmek amacıyla kullanılmıştır. Maliye politikası, kökeni Latince olan ve para toplamada kullanılan sepet anlamında kullanılan "fiscalis" sözcüğüne dayanmaktadır. Keynes dönemine kadar vergiler ve diğer kamu gelirlerine yönelik uygulanan politikalar anlamında kullanılmıştır. Keynesyen ekolu ve sonrasındaki ekonomistler için, maliye politikası toplu talebi etkilemek amacıyla kamu harcamalarının ve vergilerin manipüle edilmesini ifade etmiştir (Tanzi, 2006: 1). Maliye politikası; istikrarsızlıkların önlenmesi, ekonomide ortaya çıkan sorunların giderilebilmesi doğrultusunda belirlenen iktisadi hedeflere ulaşmaya yönelik kullanılan iktisat politikası araçlarından biri olarak kabul edilmektedir.

³ Üçüncü Türkiye Siyasal ve Sosyal Eğilimler Araştırması, Kadir Has Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Merkezi, Web <<http://www.khas.edu.tr/uploads/pdf-doc-vb/Sosyal-Siyasal-Egilimler-rapor.pdf>>, 10.03.2017

Hükümetler, ekonomide güçlü ve sürdürülebilir bir büyüme ve yoksulluğu azaltmak amacıyla kamu harcamaları ve vergi gelirleri gibi mali araçları kullanmaktadır (Horton ve Ganainy, 2009: 52). Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de küresel krizin etkilerini en aza indirebilmek amacıyla alınan önlemlerin çoğunluğu başlangıçta para politikasına yönelik olmasına rağmen, mevcut önlemlerin yetersiz kalmasıyla, ekonomide canlanmanın sağlanabilmesi adına maliye politikası uygulamalarına geçilmesi kaçınılmaz olmuştur. Krize karşı alınan tedbirlerin büyük bir çoğunluğu maliye politikası araçlarından gelirler ve harcamalar politikası temellidir. Ülke yöneticilerinin bu önlemleri almasını zorunlu kılan mevcut iki sonuç, şüphesiz kapasite kullanım oranının azalması ve işsizlik oranının artmasıdır (Çolak’tan aktaran, Karakurt, 2010: 186). Spilimbergo vd. (2008: 2-3) de, küresel krizin etkilerinden kurtulmanın bir yolu olarak maliye politikasının gerekliliğine işaret etmişlerdir. Onlara göre kriz ortamında ülkelerin toplam talebi arttırmak amacıyla kullandıkları iki makroekonomik politikanın etkinliği daha az olmaktadır. Bu politikalardan ilki, her bir ülke kendi başına ihracata dayalı ekonomik iyileşme stratejisi belirler. Ancak ihracat eksenli bu seçenek, kriz nedeniyle tüm dünya ülkelerinin ekonomik yapılarına uygun bir çözüm değildir. İkinci politika ise para politikası esasına dayanmaktadır. Krizlerin doğal yapısı, parasal akışların sağlandığı mekanizmaların zayıflamasına neden olmaktadır. Yine ülkelerin birçoğu zaten parasal genişlemeyi kullanmış ve merkez bankalarının politika faiz oranlarını düşürme yetkisine sınır getirilmiştir. Mevcut çalışma, uygulanacak maliye politikalarının küresel olarak faaliyete koyulacak mali genişlemeler için aciliyet gerektirdiğinden; zamanında, talepte meydana gelen büyük düşüşlerden dolayı; geniş çaplı, durgunluğun uzun sürmesi ihtimali nedeniyle; uzun vadeli, içinde bulunulan risk ve belirsizlik ortamı uygun olacak şekilde; çeşitlendirilmiş, birbirini takip eden sırada, krizin küresel boyutta olması dolayısıyla birçok ülkeyi etkilemesi nedeniyle bütün ülkeler için; ortak ve kısa vadede krizin olumsuz etkilerinden, uzun dönemde de borç patlamasından korunmak için sürdürülebilir olma niteliğine sahip olması gerektiğini belirtmektedir (Spilimbergo ve diğerleri, 2008: 3).

Türkiye’de işsizliğe yönelik uygulanan maliye politikalarını ele almadan önce küresel kriz ve sonrasındaki dönemlerde gerçekleşen temel ekonomik göstergeler incelendiğinde; 2008 yılında ortaya çıkan ve 2009 yılında etkileri tümüyle hissedilir olan kriz ile birlikte dünya konjonktüründe dengelerin değişmesi, yatırım ve tüketim harcamalarının daralmasıyla ekonominin yavaşlama sürecine girdiği görülmektedir. 2008 yılı için ekonomi sadece %1,1 oranında büyüebilmiş, 2009 yılında ise krizin tümüyle etkisini göstermesiyle % 4,7 oranında küçülme meydana gelmiştir. 2011-2015 yılları arasında büyüme oranı ortalama % 7,1 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2016 yılında ise bir önceki yıla göre ancak % 2,9 oranında bir artış sağlanmıştır.

İç ve dış talepte yaşanan şiddetli daralma, emtia fiyatlarının düşmesi ve maliye politikası kapsamında gerçekleştirilen geçici vergi indirimlerinin de etkisiyle enflasyon oranlarında sert düşüşler yaşanmıştır. Bu doğrultuda, ekonomik faaliyetlerde durgunluk belirirken, toplam talep şartları enflasyonun düşmesinde etkili olmuştur (TCMB, 2009: 1-3). Yıllık olarak enflasyondaki yükseliş 2008 Temmuz- Ekim ayına kadar devam ederken, Kasım ayında düşüşler başlamıştır. 2008 yılı enflasyon (TÜFE) oranı % 10,1 olarak gerçekleşmiştir. Enflasyon oranlarında belirgin olan bu düşüşler, 2009 yılı Mayıs ayına kadar sürmüş ve Mayıs ayı sonu itibarıyla %5,2’lik bir seviyeye gerilemiştir. Tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de kriz sürecinde dezenflasyon yaşanmış, küresel boyuttaki durgunluğa karşı para ve maliye politikaları gevşetilmiş, faiz oranları hızla düşürülmüş ve tüketimi teşvikine yönelik ilgili ürünler üzerindeki dolaylı vergiler belli bir süre kapsamında indirilmiştir (Yükseler, 2009: 20). 2011 yılında %10’unun üzerinde seyreden enflasyon, 2012 yılında % 6 oranına düşmüştür. 2014 - 2016 yılları arasında ise % 8 oranlarında istikrarlı bir seyir izlemiştir.

Tablo 1. Türkiye’de 2008 Krizi Sonrası Temel Makroekonomik Göstergeler

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*
Kamu Maliyesi (GSYİH %)										
Bütçe Gelirleri	22,6	22,1	22,6	23,1	22,9	23,5	24,9	24,3	24,7	27,0
Bütçe Giderleri	24,2	23,9	28,2	26,8	24,2	25,5	26,0	25,7	25,9	24,5
Bütçe dengesi	-1,6	-1,8	-5,5	-3,6	-1,4	-2,1	-1,2	-1,3	-1,2	-1,3
Vergi Gelirleri	18,1	17,7	18,1	19,2	19,6	19,7	20,8	20,2	20,9	21,0
Faiz Dışı Fazla	3,0	1,5	-1,0	0,7	1,8	0,8	1,0	0,5	0,6	-0,9
Merkezi Yön.Top.Borç Stoku	38,0	38,3	44,2	40,9	37,2	34,0	32,4	30,0	29,0	29,3
Kamu Kes. Borç.Gereksinimi	0,1	1,6	5,0	2,4	0,1	1,0	0,5	0,6	0,1	1,7
Ödemeler Dengesi										
Cari İşlemler Dengesi/GSYİH	-5,9	-5,7	-2,3	-6,2	-9,7	-6,2	-6,7	-5,8	-3,7	-3,8
Dış Ticaret Dengesi (Milyar Dolar)	-62,8	-70,0	-38,8	-71,6	-106,6	-84,0	-99,8	-84,5	-	-56,0
Büyüme Oranı										
Reel GSYİH	5,0	0,8	-4,7	8,5	11,1	4,8	8,5	5,2	6,1	3,9**
Yurtiçi Doğrudan Yatırımlar (Milyar Dolar)	22,0	19,9	8,6	9,1	16,2	13,3	12,4	12,8	17,6	12,3
Enflasyon	8,3	10,1	6,5	6,4	10,5	6,1	7,4	8,1	8,8	8,5

Kaynak: Merkez Bankası, TÜİK, Hazine Müsteşarlığı Borç Göstergeleri, Kalkınma Bakanlığı Yıllık Ekonomik Rapor ve Maliye Bakanlığı verileri kullanılmıştır

*2016 yılı Cari İşlemler Dengesi/GSYİH verisi dışında tahmini rakamlardır.

**2016 yılı ilk altı aylık dönemde gerçekleşen orandır.

Türkiye’de 2011 yılına kadar dış ticaret hacminin sürekli artış görünümünde olduğu görülmektedir. 2015 döneminde ihracattaki azalmanın, ithalattaki azalmadan yüksek olması dış ticaret dengesini iyileştirmiştir. Cari işlemler dengesinin GSYİH’ya oranı 2009 yılında azalarak % 2,3 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2014 yılında % 5,8 seviyesinde olan cari işlemler açığındaki iyileşmeler; avro-dolar paritesindeki düşüşler, Rusya ekonomisindeki sıkıntılı sürecin bavul ticaretini olumsuz etkilemesi ve turizm sektöründe yaşanan durgunluk ile birlikte sınırlı olmuştur (Maliye Bakanlığı Yıllık Ekonomik Rapor, 2015: 79). Maastricht Kriterleri’ne göre, bir ülkede bütçe açığı/GSYİH oranının %3’ü geçmemesi gerekir. Bu doğrultuda ülkemizde bütçe açıklarının GSYİH’ya oranları 2006 yılından 2016 yılına kadar olan süreçte; küresel krizin etkisiyle 2009 ve 2010 yılları dışında % 3 kriterinin altında gerçekleşmiştir.

Dış finansman kaynakları açısından mevcut şartların giderek zorlaştığı ve küresel boyutta risk ve belirsizliklerin arttığı konjonktürde Türkiye ekonomisinin dayanıklılığını sürdürmesi açısından son yıllarda uygulanan maliye politikalarının bundan sonra da devam etmesi kritik önem taşımaktadır (Kalkınma Bakanlığı Orta Vadeli Program, 2013: 9). Türkiye’de 2002 yılından itibaren uygulamaya koyulan maliye politikaları, makroekonomik istikrarın sağlanmasında temel unsurlardan biri olmuştur. Küresel krizin etkilerini en fazla hissettirdiği dönem olan 2009 yılı haricinde kamu mali dengelerinde sürekli iyileşme görülmüştür (Maliye Bakanlığı Yıllık Ekonomik Rapor, 2013: 59). Ancak uygulanan maliye politikaları işsizliğe yönelik göstergeler kapsamında beklenen sonuçları tam yaratamamıştır. Kalkınma Bakanlığı ve Dünya Bankası tarafından (2013) birlikte hazırlanan “Türkiye: Ekonomik Dalgalanma Boyunca İşgücü Piyasalarının Yönetimi” adlı raporda, Türkiye ekonomisinin yaşanan küresel krizden ağır şekilde etkilenmesinin yanı sıra genel olarak işgücü piyasasının, ülke yöneticileri tarafından alınan tedbirlerle, orta gelir düzeyine sahip diğer ülkelere göre krizi iyi bir şekilde yönettiği belirtilse de ülkemizde işsizlik yapısal bir sorun olarak güncel önemini korumaktadır. Tablo 2’de yer alan işsizliğe yönelik veriler incelendiğinde, yıllar itibarıyla işgücüne katılım oranının arttığı, ancak bu artışın OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında oldukça düşük seviye olduğu tespit edilmiştir. 2008 yılında %11 düzeyinde gerçekleşen işsizlik oranının 2009 yılında ani bir yükselişle

%14'lere sıçradığı görülmektedir. İşsizlik oranları 2011-2013 döneminde tek haneli rakamlara düşse de sonraki yıllarda artarak devam etmiştir. Ayrıca istihdam oranının da 2009-2011 yılları arasında artış trendine girdiği, 2011 yılından sonra ise dalgalı seyir izlediği gözlemlenmiştir. 2015 yılı OECD verilerinde, Türkiye % 10.5 oranı ile işsizliğin en fazla olduğu 34 OECD ülkesi arasında beşinci sırada yer almış ve istihdam oranının en düşük olduğu ülke olmuştur.

Tablo 2. Türkiye’de 2008 Krizi Sonrası Gerçekleşen İşsizlik Oranları

Gösterge	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
İşsizlik Oranı	10,3	11,0	14,0	11,8	9,8	9,2	9,7	10,0	10,3	11,0
İşgücüne Katılım Oranı	46,2	46,9	47,9	48,8	49,9	50,0	50,8	50,5	51,3	52,0
İstihdam Oranı	44,7	44,9	44,2	46,2	46,3	45,4	45,9	45,5	46,0	46,3

Kaynak: OECD Employment Outlook 2005, TÜİK

2008 yılında yaşanan krizin etkisiyle daralan talebi canlandırmak, yeni iş sahaları oluşturmak ve işsiz olanların gelir durumunu iyileştirmeye yönelik kamu harcamalarında artışa yönelik uygulamalara geçilmiş, bazı alanlara sigortalı ödemeleri gerçekleştirmek suretiyle özel sektör desteklenmiştir. Bu doğrultuda kısa çalışma ödeneği için yapılan başvurular çerçevesinde, ödenekten yararlanma süresi 3 aydan 6 aya kadar çıkarılmış ve ödeme miktarı %50 arttırılmıştır (5838 Sayılı Kanunu, 2009: madde 22 ve 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu G. Md.8).

ÖTV ve KDV oranları belirli ürünlerde geçici olarak düşürülmüş böylelikle şirketlerin bünyelerinde yığılan stokların elden çıkması sağlanmış, işten çıkarmanın önüne geçebilmek için prim destek sistemi oluşturulmuş ve yatırım ortamını canlandırmaya yönelik yeni yatırım teşvikleri yapılmıştır. Bunun yanı sıra ihracat yapan firmalara ve KOBİ'lere kredi ve garanti destekleri ile dış ülkelerle rekabete girebilecek AR-GE destekleri verilmiştir. Mevcut teşvikler içinde kriz sürecine yönelik olarak uygulanan en kapsamlı tedbirlerin, 14802 sayılı Bakanlar Kurulu Kararında ve 5838 sayılı Kanun'da yer aldığı söylenebilir. Bu teşvikler hem hane halkı tüketim oranlarını arttırmaya hem de reel sektördeki girdi maliyetini düşürmeye hedeflemiştir.

- ✓ 2009 yılında 5838 Sayılı Kanunu ile uygulamasına geçilen sigorta primi işveren hissesi desteği, indirimli kurumlar vergisi ve gelir vergisi stopajı, reel sektörde mal ve hizmet üretimi ve yatırımların teşvik edilmesi,
- ✓ 14802 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile de uygulamasına geçilen KDV ve ÖTV indirimleri, gayrimenkul piyasasında ve tüketici kredilerinde maliyetleri düşürmeye yönelik politikalar çerçevesinde ise tüketici taleplerinin artırılması amaçlanmıştır (Karaca, 2014: 274).
- ✓ 5763 sayılı İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanununun 24'üncü maddesi ile 31.5.2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 81 inci maddesinin birinci fıkrasında; özel sektörde çalışan ve sigortalı olanlar için ödenen yaşlılık, ölüm ve malullük sigortaları primlerinden işveren hissesinin beş puanlık kısmına isabet eden tutarın Hazine tarafından karşılanmasına karar verilmiştir.
- ✓ Mali açıdan zor durumda olan mükelleflerin vergi borçları yıllık %3 faiz ile eşit taksitler halinde olacak şekilde belirli bir vadeye kadar ödeme imkânı sağlanmıştır (MB Tahsilat Genel Tebliği, 2008). 2009 yılı Mart - Haziran ayları arasındaki dönem için bilgisayar, büro malzemeleri, mobilya imalatı ve KOBİ'lerde kullanılan bazı makinalara yönelik KDV oranı % 18'den % 8'e düşürülmüştür. Sonraki üç aylık dönem için beyaz eşyalarda ÖTV % 2, bilgisayar ve mobilyalarda ise KDV % 8 oranında uygulanmıştır (15081 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 2009).

İşsizliği azaltmaya yönelik İŞKUR tarafından gerçekleştirilen programlar ise (İŞKUR Faaliyet Raporu, 2013; İŞKUR Faaliyet Raporu 2016);

- ✓ İş Kanunu'nun 30. maddesi ile özel sektörde 50 veya daha fazla birey istihdam ettiren işverenler için; iş yerlerinde %3 engelli, kamu sektöründe ise %2 eski hükümlü ve % 4 engelli fiziki durum, ruhsal ve mesleki durumlarına uygun olan işlerde çalıştırma zorunluluğu,
- ✓ Toplum Yararına Programlar (TYP) kapsamında doğrudan ya da yüklenici yoluyla toplumsal faydanın sağlanmasına yönelik bir iş veya hizmetin gerçekleştirilmesi için özellikle istihdamı zor olan işsizlerin, disiplin altında çalışma alışkanlıklarını yitirmemeleri, işgücü piyasasına

uyum sağlamları ve bunlara geçici gelir desteğinde bulunma amacıyla yapılan (kamusal alt yapı düzenlemeleri, çevre temizliği, restorasyon, park düzenlemeleri, MEB'e bağlı okullarda çevre düzenlemesi, ağaçlandırma, bakım onarım ve temizlik işleri yapılması, tarihi ve kültürel mirasın korunması, ağaçlandırma, ve diğer alanlarda) çalışmalar,

- ✓ Yurtdışında faaliyet gösteren ya da iş anlaşması yapan yerli ve yabancı firmaların işgücü taleplerinin karşılanması, mevcut işçiler ile kendilerinin temin ettiği işçiler için ilgili işlemlerin yapılması hususuna yönelik uygulamalar ve
- ✓ İşgücü piyasası talep analizleri doğrultusunda beceri açığı bulunan mesleklerin tespiti yapılarak bu mesleklere yönelik, istihdam amaçlı ve işveren odaklı olan yıllık eğitim planları şeklinde sıralanabilir.

Ayrıca işsizliğin her geçen gün arttığı ülkemizde istihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılmasına yönelik son dönemde üzerinde çalışılan “İstihdam Seferberliği 2017” adlı istihdam teşviki 09.02.2017 tarih ve 687 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Tablo 3. İstihdam Seferberliği 2017 Kapsamında Verilen Teşvikler

<i>Faydalanılabilecek Destekler</i>	<i>Kapsamı</i>	<i>Uygulanma Şekli</i>
İlave İstihdam Teşviki	Özel sektör işverenleri	31.12.2017 tarihine kadar özel sektör işverenlerine mevcut çalışanlarına ilave alacakları her bir sigortalı için 773 TL tutarındaki prim ve vergi yükümlülükleri devlet tarafından karşılanacaktır.
Kadın, Genç ve Mesleki Yeterlilik Teşviki	18-29 yaş arası erkekler ile 18 yaşından büyük kadınlar	Mesleki yeterlik belgesine sahip olanlar 48 ay, Mesleki ve teknik eğitimi veya işgücü yetiştirme kurslarını tamamlayanlar 36 ay, Hiçbir belge veya niteliğe sahip olmayanlar 24 ay süreyle, 29 yaşından büyük olan erkeklerden; Mesleki yeterlik belgesine sahip olanlar ile mesleki ve teknik eğitimi tamamlayanlar veya işgücü yetiştirme kurslarını bitirenler 24 ay süreyle, Çalışmakta iken; 01.03.2011 tarihten sonra mesleki yeterlik belgesi alanlar, mesleki ve teknik eğitimi tamamlayanlar veya işgücü yetiştirme kurslarını bitirenler için 12 ay süreyle, İŞKUR'a kayıtlı işsizler arasından alınmaları halinde, öngörülen sürelerle ilave olarak 6 ay daha ve 18 yaşından büyüklerden hiçbir mesleki belge veya niteliğe sahip olmayanların, İŞKUR'a kayıtlı işsizler arasından işe alınmaları halinde 6 ay süreyle teşvik verilmektedir.
Engelli İstihdamı Teşviki	Engelli istihdam etmek yeterlidir.	Çalıştırılan her bir engelli için prime esas kazanç alt sınırı üzerinden hesaplanan sigorta primine ait işveren hissesinin tamamının Hazine tarafından karşılanması sağlanmıştır.
İşbaşı Eğitim Programı Teşviki	Aralık 2017 tarihine kadar başlatılan işbaşı eğitim programlarını tamamlayan 18 yaşından büyük, 29 yaşından küçük olan bireyler	18 yaşından büyük 29 yaşından küçük olan bireylerin, programın sonrasında en geç 3 ay içerisinde işe alınmaları halinde işverenlerin; İmalat sanayinde faaliyet gösteriyorsa 42 ay, diğer sektörlerde ise 30 ay süre ile sigorta primleri İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanmaktadır.

Kaynak: İŞKUR, Resmi Gazete’de yayınlanan 687 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu Geçici 10. 17. Ve 18. Madde, 4857 Sayılı İş Kanunu

Bu kapsamda Şubat 2017’de 29974 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiş olan 687 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin **3. Maddesinde** 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununa geçici 17. Madde ve geçici 18. Madde eklenmiş, anılan maddelerde; ilave istihdam için işverenlere **gelir vergisi, damga vergisi ve sigorta primi desteği sağlanmıştır**. Özel sektör işverenleri tarafından Kuruma kayıtlı işsizler arasından işe alınanların; işe alındıkları tarihten önceki üç aya ilişkin SGK’ya verilen aylık prim ve hizmet belgelerinde veya muhtasar ve prim hizmet beyannamelerinde kayıtlı sigortalılar dışında olmaları ve 2016 yılı Aralık ayına ilişkin aylık prim ve hizmet belgelerindeki sigortalı sayısına ilave olmaları kaydıyla işe alındıkları tarihten itibaren 31 Aralık 2017 tarihine kadar geçerli olmak üzere ilgili sigortalının aylık prim ödeme gün sayısının 22,22 TL ile çarpılarak bulunacak tutar, bu

işverenlerin SGK'ya ödeyecekleri sigortalı hisseleri dahil tüm primlerden mahsup edilmesi yoluyla işverene destek ödemesi yapılmakta ve destek tutarı Fondan karşılanmaktadır. Benzer şekilde gelir ve damga vergisi kapsamında işe alınanların ücretlerinin 2017 yılında uygulanan asgari ücretin aylık brüt tutarının prim ödeme gün sayısına isabet eden tutarı üzerinden hesaplanan gelir vergisinin asgari geçim indirimi uygulandıktan sonra kalan kısmı, verilecek muhtasar beyanname üzerinden tahakkuk eden vergiden terkin edilmektedir. Yine 193 Gelir Vergisi Kanunu 40/11.Madde kapsamında işbaşı eğitim programlarına katılanlara İŞKUR tarafından yapılan ödemeler hariç, programı organize eden işverenin gerçekleştirdiği ve aylık asgari ücretin yarısını geçmeyen fiili ödemelerin ilgili kanun gereğinde vergi matrahından düşürülmesi imkânı bulunmaktadır. **Genç bireylerin iş hayatına girmelerini kolaylaştırmak ve işsizliğin azaltılmasına yönelik bir diğer vergisel teşvik ise** Genç Girişimcilerde Kazanç İstisnası uygulamasıdır. Gelir Vergisinde değişiklik yapan 6663 Sayılı Kanununun 1. maddesine istinaden 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanuna eklenen mükerrer 20. Maddesine göre Ticari, zirai veya mesleki faaliyeti nedeniyle adlarına ilk defa gelir vergisi mükellefiyeti tesis olunan ve mükellefiyet başlangıç tarihi itibarıyla 29 yaşını doldurmamış tam mükellef gerçek kişilerin, faaliyete başladıkları takvim yılından itibaren üç vergilendirme dönemi boyunca elde ettikleri kazançlarının 75.000 TL'ye kadar olan kısmı, belirlenen şartlar altında gelir vergisinden müstesna tutulmuştur.

KOSGEB Hibe ve Destekleri kapsamında; ilgili işletmenin Türk Patent Enstitüsü (TPE) veya muadili yurt dışı kurumdan; Patent, Faydalı Model, Endüstriyel Tasarım Tescili ve Entegre Devre Topografyaları Tescil Belgesi almak için yaptığı ödemeler ile Türk Patent Enstitüsünce yetkilendirilmiş patent vekillerine yapılan ödemelere yönelik % 75 kadar verilen desteğin üst limit miktarı 25.000 TL olup, geri ödemesizdir (www.turkpatent.gov.tr, 30.04.2017). Sınai ve Fikri Mülkiyet Hakları Desteği kapsamında ise AR-GE ve İnovasyon Programı; Bilim ve teknolojiye dayalı yeni icat ve fikirlere sahip girişimciler ile işletmelerin geliştirilmesi, yeni mal ve hizmet üretilmesi ve ticarileştirilmenin sağlanması yoluyla araştırma, geliştirme, inovasyon vb. projelerin desteklenmesi amaçlanmıştır; Nitelikli Eleman İstihdam Desteği kapsamında da bölgesel gruplara göre farklılaşan destek oranları 2017 yılında 50.000 bin TL'ye kadar çıkarılmıştır (www.kosgeb.gov.tr, 30.04.2017)

Tarım ve Hayvancılık Destekleri kapsamında genç çiftçilerin faaliyetlerinin geliştirilmesi tarımda sürdürülebilirlik, gelir düzeyi ve kaynaklarının artırılması ve kırsal alanlarda nüfus istihdam oranlarının yükseltilmesi amaçlanmıştır, bu doğrultuda kırsal alanda ikamet eden veya etmek isteyen 18-40 yaş aralığında tarımsal faaliyet gösteren veya göstermek isteyen ve belirlenen hususta şartları yerine getiren genç çiftçilere **en fazla 30.000 TL**'ye kadar hibe ödemesi yapılmasına yönelik uygulama başlatılmıştır (www.tarim.gov.tr, 30.04.2017). Yine 6824 Sayılı Kanun ile 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununa eklenen Madde 6 ile işsizlik fonu sisteme benzer Esnaf Ahilik sandığı uygulamasına geçilmiş, bu kapsamda işsiz olan esnaflara belirli bir dönem ile kısıtlı olmak üzere yeni bir iş bulma imkanının sağlanması, işsizlik maaşı uygulaması ve aktif işgücü programları doğrultusunda kurs verilmesi amaçlanmıştır.

2008 krizinin Türkiye'de meydana getirdiği olumsuzluklar ekonominin daralmasına neden olmuş buna bağlı olarak da işsizlik oranı ciddi boyutlarda artmıştır Görüldüğü üzere işsizlik seviyelerinin giderek artmasına karşı karar vericiler genişletici maliye politikalarını uygulamaya koymuştur. Bu doğrultuda birey ve sektörler için vergi indirimlerine gidilmiş, yeni istihdam ve teşvikler kapsamında kamu harcamaları artırılmıştır. Uygulanan politikaların işsizlik sorununun çözümünde çok etkili olmadığı iş ve istihdam verilerinden de görülebilmektedir. Genel olarak kriz sonrasında belli bir orana kadar düşürülse de; işsizlik oranlarında istenilen seviyeye ulaşılamamış dolayısıyla Türkiye'de bu sorun kronik bir hal almıştır.

5. SONUÇ

2008 yılında başlayan küresel kriz; bütün dünyayı derinden sarsmış, özellikle gelişmiş ülke ekonomilerinde finansal dengelerin yanı sıra sosyal ve ekonomik yapı üzerinde de bozucu etkiler ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ülkelerin çoğunda ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme durağanlaşmış, ödemeler dengesi bozulmuş ve işsizlik oranları yüksek boyutlara çıkmıştır. Kriz sadece mikro seviyede işletmeler veya belirli firmalar üzerinde değil, devletlerin varlığını tehdit etme boyutuna yükselmiştir. Ülkeler art arda istikrar ve canlandırma paketleri yürürlüğe koymuşlar, ekonomiyi canlandırmak ve istihdamı arttırmak için yoğun çabalar göstermişlerdir. Küresel krizin ciddi olumsuzluklarına rağmen, Türkiye son dönemlerde ekonomik ve sosyal açıdan daha iyi

performans göstermiştir. Kriz şokundan sonra sosyal ve ekonomik göstergelerde iyileşmeler yaşamış, ekonomik büyüme ve ihracatta artışlar görülmüştür.

Ancak yaşanan olumlu gelişmeler işsizliğin giderilmesinde yeterli olamamış, birçok ekonomik ve sosyal sorun varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'nin de en güncel ve en önemli sosyo-ekonomik sorunlarının başında işsizlik gelmektedir. Dolayısıyla yüksek olan işsizlik oranlarının en düşük düzeye indirilmesine ve insan onuruna yakışır daha fazla istihdam yaratılmasına duyulan ihtiyaca yönelik (Onuncu Kalkınma Planı, 2014: 117), maliye politikalarının teorik dayanağını oluşturan Keynesyen paradigma önemli bir rol üstlenmiş, konjonktürel dengesizliklerin giderilmesi ve işsizlik oranlarının azaltılması amacıyla talep yönlü bir mali politika uygulanmıştır (Dökmen ve Vural, 2011: 120). Bu uygulamalar kapsamında genel olarak;

- ✓ İstihdama yönelik alınan vergi oranları, prim vb. diğer mali yükler için belirlenen süre ve miktarlarda indirim uygulamasına gidilmiştir. Bu uygulama şüphesiz yeni iş sahalarına yönelecek ve yatırım yapacaklar için de cezbedici olmuştur.
- ✓ Girişimciliğin artması ve kolaylaşmasına yönelik girişimcilere daha uygun miktarlarda kredi, danışmanlık vb. konularda destek sağlanmıştır.
- ✓ Kamusal yatırımlara ağırlık verilerek (Köprüler, Kanal İstanbul, *3.Havalimanı* gibi) harcamalar arttırılmış bu yolla yeni iş sahaları oluşturulmuştur. Kamu harcamalarının yanı sıra özel sektör yatırımları da desteklenmiş, birçok teşvik paketi uygulamaya geçmiştir.
- ✓ Sanayi sektörü ve diğer teknik alanlarda işsiz bireylerin daha kolay istihdam edilebilmeleri amacıyla mesleki eğitim kurslarına ağırlık verilmiştir. Ayrıca Mesleki eğitim veren okullarda eğitimin niteliği zenginleştirilerek kalifiye eleman yetiştirilmesinin önü açılmıştır.
- ✓ Tarımsal sektör kapsamında çiftçilere ve yeni iş kuracak olan bireylere yönelik hibe ödemeleri başlamıştır.

Uygulanan politikalar, olumlu gelişmeler ve iyileşmeleri beraberinde getirirken, yapısal bazı özelliklerin yanı sıra son dönemlerde yurtdışından ülkemize yoğun olarak yapılan göçler ve yaşanan siyasal olumsuzluklar nedeniyle istenilen seviyeye ulaşamadığı söylenebilir. Ancak yine de işsizliği azaltılmasına yönelik tedbirler alınmasına devam edilmelidir. Ayrıca uygulama kapsamında yapılan vergi indirimlerinin, teşvik ve hibelerin uzun dönemli olması devlete olan güveni artıracak, daha etkili sonuçlar ortaya koyabilecektir.

KAYNAKÇA

_____, (1991). Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme. İstanbul: Der Yayınevi.

15081 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı. (2009). Bazı Mallara Uygulanacak Katma Değer Vergisi ile Özel Tüketim Vergisi Oranlarının Belirlenmesine Dair Karar. Resmi Gazete Tarih: 16/09/2009. Sayı: 27260

193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu. Madde 40/1-11

4857 Sayılı İş Kanunu, 6518 sayılı Kanununun 58. Maddesi ile Yapılan Değişiklik. Resmi Gazete Tarih: 06/02/2014.

5838 Sayılı Kanun. Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. Resmi Gazete Tarih: 28/2/2009 (Mükerrer). Sayı: 27155.

6663 Sayılı Kanununun 1. maddesine istinaden 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanuna eklenen mükerrer 20. Maddesi. Resmi Gazete Tarih: 10/2/2016. Sayı: 29620

6824 Sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununa eklenen Madde 6. Resmi Gazete Tarih: 23/02/2017. Sayı: 30001

687 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında KHK (2017). Madde 3 Kapsamında 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu'na Geçici 17. ve 18. Madde Eklenmesi. Resmi Gazete Tarih: 09/02/2017. Sayı: 29974

Altan, Ö. Z. (2004). Sosyal Politika Dersleri, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Arestis P. & M. Sawyer (2010). The Return of Fiscal Policy. *Journal of Post Keynesian Economics*. 32(3), 327-346
- Auerbach, A. & Gale, W. (2010). The Economic Crisis and the Fiscal Crisis: 2009 and Beyond. *Tax Notes*. October 5 (101-130).
- Ay, S. (2012). Türkiye’de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*,(2): 322.
- BDDK Çalışma Tebliği. (2008). ABD Mortgage Krizi. *Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı*, (Sayı, 3): 4-5.
- Bulut, V. (2011). Türkiye’de İşsizlik Süresini Etkileyen Faktörlerin Yaşam Çözümlemesi İle İncelenmesi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Carruth, A.A., Hooker, M. & Andrew J. O. (1998). Unemployment Equilibria and Input Prices: Theory and Evidence from the United States.
- Demir, G. (2009). Neo-Liberal Yeniden Yapılanma Süreci Ve Ekonomik Demokrasi, İş Güç - Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt 11, (Sayı.2): 32-33.
- DiMartino, D. & Duca, J. V. (2007). The Rise And Fall Of Subprime Mortgages. *Economic Letter-Insights From The Federal Reserve Bank Of Dallas*. (2): 1-5.
- Dinççağ, A. & Dündar, H.Ç. (2011). 2008 Krizinin Kadın ve Erkek İşgücüne Etkileri. Değerlendirme Notu. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.
- Dökmen, G. & Vural, T. (2011). Maliye Politikalarının Keynesyen Olmayan Etkileri: Türkiye Örneği. *Maliye Dergisi* (161): 118-132.
- Duruel, M. & Kara, M.(2007). Küresel İşsizlik Ve İstihdamda Yeni Perspektifler. İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. İstanbul, s.358-360.
- Ertek, T. (2013). Basından Örneklerle Temel Ekonomi. İstanbul: Beta Yayınları.
- Gediz, B. & Yalçınkaya, M. H. (2000). Türkiye’de İstihdam-İşsizlik ve Çözüm Önerileri: Esneklik Yaklaşımı. Celal Bayar Üniversitesi İİBF-Yönetim ve Ekonomi Dergisi. (6): 180.
- Gürbüz, R. (2013). Küresel Krizin (2008-09) Türkiye’de İstihdam Ve Ücretler Üzerine Etkileri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi.
- Hemmelgarn T. & Nicodeme, G. (2010). The 2008 Financial Crisis And Taxation Policy. *Cesifo Working Paper, Public Finance*. (No,2932): 5.
- Horton, M. & El-Ganainy, A. (2009). What is Fiscal Policy?. *Finance & Development*. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2009/06/pdf/basics.pdf>, (14.03.2017).
- <http://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/221/kosgeb-destek-programlari>, (30.04.2017).
- <http://www.tarim.gov.tr/Haber/1148/Genc-Ciftcilere-2017-Yilinda-483-Milyon-Tl-Hibe-Verilecek>, (30.04.2017).
- <http://www.turkpatent.gov.tr/TurkPatent/commonContent/Kosgeb>, (30.04.2017).
- İşığışık Ö. (2011). İstihdam ve İşsizlik. Bursa: Ekin Yayınları.
- İŞKUR. (2013). 2013 Yılı Faaliyet Raporu.
- İŞKUR. (2016). 2016 Yılı Faaliyet Raporu.
- Kalkınma Bakanlığı & Dünya Bankası. (2013). Türkiye: Ekonomik Dalgalanma Boyunca İşgücü Piyasalarının Yönetimi. Rapor Sunumu.
- Kalkınma Bakanlığı. (2013). Orta Vadeli Program (2014-2016). Bilgi ve Belge Yönetimi Dairesi Başkanlığı
- Kapar, R. (2006). Aktif İşgücü Piyasası Politikaları. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C.55 Sayı 1.

- Karabıyık, İ. (2009). Türkiye’de İstikrar Politikaları ve İşsizlik. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi.
- Karabulut, A. (2007). Türkiye’deki İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği. Uzmanlık Tezi. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.
- Karaca, C. (2014). Uygulanan Para ve Maliye Politikaları Açısından Geçmiş Krizler ve 2008 Küresel Ekonomik Krizin Karşılaştırmalı Analizi. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 5 (1): 263-286
- Karakurt A. (2010). Küresel kriz ortamında yatırım teşvikleri. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65(2), 143-164.
- Kılıçbay, A. (1994). Türk Ekonomisi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kindleberger, C. & Aliber, R. Z. (2005). Manias, Panics and Crashes: A History of Financial Crisis, Canada: Wiley Press. (5): 126.
- Krugman, P. (2009). The Return of Depression Economics and The Crisis of 2008, New York: W.W. Norton & Company.
- Leonard, S. J. (1987). Technological Change and the Extent of Frictional and Structural Unemployment. Institute of Industrial Relations of University of California, Berkeley Working Paper Series.
- Maliye Bakanlığı Araştırma Raporu. (2011). Türkiye’de İşgücü Piyasası Sorunları ve Çözüm Önerileri. Ekonomik ve Sektörel Analiz Dairesi. Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı.
- Maliye Bakanlığı, Yıllık Ekonomik Raporu. (2009). Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Maliye Bakanlığı, Yıllık Ekonomik Raporu. (2013). Strateji Geliştirme Başkanlığı
- Maliye Bakanlığı, Yıllık Ekonomik Raporu. (2015). Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Maliye Bakanlığında: Tahsilat Genel Tebliği, Seri: B, Sıra No:4, Resmi Gazete, Sayı: 27039
- Merrouche, O. & Nier, E. (2010). What Caused the Global Financial Crisis? Evidence on the Drivers of Financial Imbalances 1999-2007 IMF. Working Paper, IMF.
- Mishkin, F. S. (2009). Is Monetary Policy During Financial Crises? NBER Working Paper. (No,14678): 5-6.
- OECD, 2008 Employment Outlook. (2008). Statistical Annex. <http://www.oecd.org/els/emp/40846335.pdf>, (11.03.2017).
- Onuncu Kalkınma Planı. (2014). 2014 - 2018 Dönemi İstihdam ve Çalışma Hayatı. Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- Öz, S. (2010). İstihdamsız Büyüme Mi ?. Ekonomik Araştırmalar Forumu. Politika Notu 10-14.
- Özsöz M. (2012). İKV Değerlendirme Notu: İşsizlik: Küreselleşen ve Kronikleşen Sorun. İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, (47).
- Reynolds, L. (1974). Labor Economics and Labor Relations,. New York: Prentice-Hall, Inc.
- Sanders, A. (2008). The Subprime Crisis And Its Role In The Fnancial Crisis. Journal of Housing Economics. (No,17): 254.
- Savaş, V. (2000). İktisadın Tarihi. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Solak, L. (2012). İşsizlik Sorunu, Türkiye’de İşsizlikle Asgari Ücret, Sanayi İstihdam Oranı Ve Yolsuzluk Arasındaki İlişkinin Analizi. Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Spilimbergo A., Symansky S., Blanchard O. ve Cottarelli C. (2008). Fiscal Policy for the Crisis. International Monetary Fund Staff Position Note. 29 Aralık.
- Şenses, F. (2006). Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk. İstanbul: İletişim Yayınları.
- T.C. Hazine Müsteşarlığı. (2016). Borç Göstergeleri.

- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (1999-2014). Ekonomik ve Sosyal Göstergeler
- Tanzi, V. (2006). Fiscal Policy: When Theory Collides with Reality, Centre for European Policy Studies. Ceps Working Document. (246): 1-18.
- Taylor, J. B. (2009). The Financial Crisis and the Policy Responses: An Empirical Analysis of What Went Wrong, Working Paper 14631.
- TCMB. (2009). Enflasyon Raporu 2009 - III. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
- Tokatlıoğlu, M.Y., Mercimek, F., Demirhan, Ü. ve Esen, O. (2010). "2008 Krizi ve Avrupa Birliği'ne Etkileri", Maliye Politikasının Oluşturulmasında Parlatmentonun Rolü, Bildiriler ve Makaleler, Sivas, 21-22/10/2010, 215-238.
- TÜİK, (<http://www.tuik.gov.tr>), İstatistik Göstergeler, Temel İstatistikler
- TÜSİAD. (2004). Türkiye'de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik. Yayın No. TÜSİAD-T/2004-11/381, İstanbul.
- Üçüncü Türkiye Siyasal ve Sosyal Eğilimler Araştırması. (2011). Kadir Has Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Merkezi. <http://www.khas.edu.tr/uploads/pdf-doc-vb/Sosyal-Siyasal-Egilimler-rapor.pdf>. (10.03.2017).
- Ülgener, S. (1980). Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme. İstanbul: Der Yayınevi.
- Ünsal, E. (2000). Makro İktisat. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Üstünel, B. (1994). Ekonominin Temelleri, Filiz Kitabevi, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Vroman, W. (1999) . Unemployment and Unemployment Protection in Three Groups of Countries., Social Protection Discussion Paper Series. No 9911, The World Bank.
- Wade, R. (2008). Financial Regime Change?, New Left Review. (53): 7-8.
- YOİKK. (2010). Kriz Ortamının Değerlendirilmesi: Krizden Özel Sektör Öncülüğünde Büyümeye. Yatırım Ortamı Değerlendirmesi, Rapor No: 54123
- Yükseler, Z. (2009). Türkiye'de Kriz Dönemlerinde Ekonomik Gelişmeler ve Ödemeler Dengesi Uyumu. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayını.